

La qüestió hebrea

L'animadversió, l'odi, el recel i la fòbia contra els jueus han estat una constant en la història de la humanitat. Els motius que han generat aquest rebuig irracional als hebreus són complexos i, ben sovint, s'han basat en tòpics sense fonament de caire totalitari i integrista. Factors religiosos, polítics, socials, culturals i, sobretot, econòmics, van contribuir decididament a estigmatitzar el poble d'Israel.

Val a dir, però, que avui la realitat política, social, cultural i religiosa dels jueus de tot el món és ben diversa. Fins i tot a Israel les tendències polítiques, derivades en gran mesura de les actituds religioses, presenten un ventall ideològic amplíssim: ortodoxos, nacionalistes, tradicionalistes, liberals, humanistes... formen part de la societat jueva israeliana actual.

El sionisme: radiografia d'un concepte demonitzat

Sionista: l'adjectiu *sionista* avui com un insult, i és utilitzat sovint com a tal; sembla un sinònim de "fascista", "nazi", "opressor" o "botxí". Al capdavant, una votació a l'Assemblea General de l'ONU, el novembre del 1975, va condemnar el sionisme com "una forma de racisme i de discriminació racial". I, encara que aquell acord aberrant fos revocat el desembre del 1991, un persistent i eficaç discurs nodrit per molts altaveus —el nacionalisme palestí i el món àrab en general, el comunisme clàssic i també nombroses branques de l'esquerra postcomunista, sense oblidar l'extrema dreta de sempre— ha continuat inculcant en l'opinió pública mundial la idea d'un sionisme intrínsecament totalitari, agressiu, condemnable. Per aproximar-nos a la realitat d'allò que va néixer com una ideologia emancipadora, com una proposta d'alliberament col·lectiu per a un dels grups humans més oprimits i discriminats de l'Europa del segle XIX, caldrà deixar de banda el devesall de tòpics i prejudicis demonitzadors que han fet de l'antisionisme l'última i potser la més sofisticada variant de l'antisemitisme.

Una opció entre moltes. Durant la segona meitat del vuitcents, al continent europeu, on es concentraven 8,5 dels 10 milions de jueus del món, van ser diversos els plantejaments teòrics i vitals que pretenien resoldre el "problema jueu", fer desaparèixer el rebuig i l'hostilitat mil·lenaris contra aquesta comunitat humana. A l'Europa Occidental predominava l'assimilacionisme, que alguns jueus portaren fins l'extrem de convertir-se a la fe cristiana

(els pares de Karl Marx, o els de Benjamin Disraeli, entre moltíssims exemples) i per a altres significava reduir la seva condició jueva a unes poques pràctiques religioses i ser, en la resta, políticament i culturalment francesos, anglesos o alemanys al cent per cent.

A l'Est, entre els 5 milions de súbdits jueus del tsar de Rússia, una minoria radicalitzada d'estudiants dipositava les seves esperances en el marxisme revolucionari, s'enrolava —per exemple, Lev Davidovitch Bronstein, el futur Trotski— en el Partit Obrer Socialdemòcrata Rus i sostenia que, amb el triomf de la revolució, l'antisemitisme seria escombrat com tots els altres prejudicis medievals, però també el judaisme es diluiria fins desaparèixer en el si de la nova societat lliure i igualitària. En canvi, uns altres revolucionaris hebreus russos, aquells que el 1897 van fundar el Bund —la Unió General dels Obrers Jueus de Rússia, Polònia i Lituània— sí que creien en l'existència d'una nació jueva, però una nació sense territori ni possibilitat de tenir-ne, basada en la llengua jiddisch, i per a la qual volien obtenir, després de la caiguda del tsarisme, una àmplia autonomia nacional i cultural. És en aquest context i enfront d'aquests competidors que va sorgir el sionisme polític.

Abans que res, el sionisme havia estat, durant segles, una nostàlgia d'origen religiós —"l'any que ve, a Jerusalem..."— que, des de mitjan segle XIX, comença a secularitzar-se, entra en contacte amb els grans corrents ideològics europeus de l'època (el nacionalisme, el socialisme...) i dona lloc a unes primeres expressions doctrinals (les del jueu alemany Moses Hess, del rus Leo

El sionisme polític
va rebre una important
i definitiva embranzida
gràcies al periodista
austrohongarès
Theodor Herzl, qui,
en el seu cèlebre
'L'estat dels jueus'
(1896), afermà la idea
de dotar els hebreus
d'un territori
i d'un estat a
Terra Santa: Palestina.

אשר לא יאמר
אשר לא יאמר
אשר לא יאמר

Pinsker...), així com al modest moviment migratori que, entre 1882 i 1891, traslladarà cap a la mísera província turca de Palestina uns 25.000 joves obrers i estudiants jueus de Rússia i els Balcans, decidits a redimir-se i a redimir la seva antiga pàtria sobre la doble base del treball agrícola i de la resurrecció de la llengua hebrea.

Fins aquí, el fenomen no hauria merescut més que una nota a peu de plana en els llibres d'història. Però aleshores, durant la darrera dècada del XIX, l'assimilacionisme dels jueus occidentals mostra de sobte els seus límits i les seves febleses. Mentre les persecucions antijueves augmenten a l'Est, la rebrotada —a Berlín, a Viena, fins i tot a París— d'un discurs antisemita que, ara, es revesteix d'aparences "científiques", i sobretot l'esclat virulent de l'*affaire* Dreyfus fan pensar a alguns intel·lectuals que l'emancipació dels hebreus d'Europa és un miratge, una quimera. La crisi de la solució liberal aplanava el camí de la solució nacional.

Un estat per als jueus. Mitificat després com el "pare fundador" del sionisme polític, el periodista austrohongarès Theodor Herzl (1860-1904) hi va fer, certament, una contribució essencial, però no pas ideològica. El seu cèlebre fullet, *L'estat dels jueus* (1896), no és un text de doctrina, sinó una afirmació rotunda, provocadora, de la nació jueva al costat de les altres nacions, i de la necessitat de normalitzar-la per tal de posar fi a l'antisemitisme. Com? Dotant-la d'un territori i d'un estat. A més d'això, de pensar la comunitat jueva en termes de nació, Herzl va fer, en nou anys de feina, dues coses més: posar en peu, a partir del congrés de Basilea (1897), l'Organització Sionista Mundial i, gràcies a les seves incansables gestions prop dels governants d'Europa i Turquia, incloure el flamant nacionalisme jueu i les seves aspiracions sobre Palestina en l'agenda diplomàtica internacional. Ell va transformar una difusa aspiració messiànica en un moviment polític organitzat i reconegut.

Tanmateix, en la inevitable focalització del projecte nacional sionista sobre la Terra Santa dels avantpassats, sobre la

Jueus iemenites estudiant el Talmud l'any 1906. A manca de llibres, els iemenites es van acostumar des de temps immemorials a llegir des de qualsevol perspectiva.

Palestina bíblica, hi havia un equívoc que tindria conseqüències tràgiques. Imbuïts de l'eurocentrisme i la bona consciència propis de l'època, els primers sionistes van creure que, per obtenir aquell país amb el qual els unien vellíssims lligams històrics, calia només negociar amb la potència que el controlava, Turquia primer, Anglaterra després; per la resta, i segons una frase famosa, Palestina era "una terra sense poble per a un poble sense terra". Fins i tot després, un cop feta la descoberta dels habitants àrabs, el sionisme va voler creure que, en els immensos i mal delimitats espais del Pròxim Orient, hi hauria lloc per a tots. Els jueus no s'adonaven que, amb llur reinstal·lació al país, alimentaven entre els àrabs directament afectats per aquell procés demogràfic i polític un nacionalisme per reacció, el nacionalisme palestí.

El 1917, enmig del terratrèmol geopolític de la Gran Guerra, el sionisme va obtenir el primer compromís internacional a favor de les seves aspiracions, la Declaració Balfour, a través de la qual el Govern anglès feia seva la idea de crear a Palestina "una Llar Nacional per al poble jueu" sens perjudici dels drets de la població àrab. Era, certament, un com-

promís ambigu i fins i tot contradictori, però que va ser ratificat per la Societat de Nacions a la conferència de San Remo (1920) i va fer possible la instal·lació a Palestina, sota una benvolent administració britànica, de noves onades d'immigrants jueus d'Europa. El 1931 sumaven uns 190.000 individus.

En tot cas convé subratllar que, a aquelles alçades, l'opció sionista continuava essent molt minoritària en el si del judaisme europeu, i que l'emigració cap al Pròxim Orient seduïa només una porció de jueus russos i polonesos decebutos per la trajectòria del règim soviètic, pel fracàs del Bund, per la persistència de l'antisemitisme en els països d'Europa Oriental; posats a emigrar, la majoria preferien els Estats Units. D'altra banda, el moviment sionista, tant a la diàspora com a Palestina, es caracteritzava pel pluralisme intern, estava configurat per una multitud de partits, grups i tendències que anaven des de la dreta radical, passant pel sionisme religiós, fins a l'esquerra laica i socialista; aquesta última, liderada per David Ben Gurion, era la fracció majoritària.

La tragèdia europea. El sionisme, un fill d'Europa, va rebre de la crisi po-

Petit diccionari del judaisme

Asquenasa. Terme que designava, originàriament, els jueus d'Alemanya i després, per extensió, els que procedeixen de l'Europa central i oriental. Les seves pràctiques litúrgiques constitueixen un dels dos grans hemisferis rituals de la religió jueva, i la seva llengua pròpia és el jiddisch.

Diàspora. Paraula grega que significa "dispersió", i s'utilitza especialment per referir-se a les comunitats jueves establertes fora del país d'Israel, abans —però sobretot després— de la destrucció de Jerusalem pels romans. Avui, per exemple, es fa la distinció entre el judaisme diaspòric i el judaisme israelià. En hebreu s'utilitza la paraula *galut*.

Hebreu. Membre d'un grup de pobles semites que, durant el segon mil·lenni abans de Crist, conqueriren i s'instal·laren a Palestina, també denominats israelites, i nom de la llengua que van desenvolupar. Modernament, es pot considerar un sinònim de jueu, i designa també l'idioma ressuscitat i avui cooficial a Israel.

Israellà. Relatiu o pertanyent al modern estat d'Israel. L'adjectiu designa, en particular, les seves institucions i els seus ciutadans, sigui quina sigui la seva adscripció religiosa, cultural o comunitària; es pot ser, doncs, àrab israelià, cristià israelià, drus israelià, etc.

Israelita. Relatiu o pertanyent al poble d'Israel de l'Antic Testament i, en particular, al regne d'Israel, un dels dos en què s'escindiren les dotze tribus hebrees en la mort del rei Salomó (del segle X al VIII abans de Crist). En els darrers dos-cents anys, l'adjectiu ha estat emprat també per algunes comunitats jueves (a França o a Catalunya) a fi de disminuir la càrrega identitària del mot "jueu" i subratllar la seva lleialtat al país on viuen.

Jiddisch. Llengua pròpia dels jueus asquenasites. La seva base era l'alt-

alemany medieval, però amb influències eslaves i altres, i escrita en l'alfabet hebreu. Durant el segle XIX i fins al 1939 tingué milions de parlants a Europa oriental, Rússia i els Estats Units, i desenvolupà una riquíssima literatura. Avui coneix una lenta agonia.

Jueu. Relatiu o pertanyent al judaisme, i això en un doble sentit: en el de confessió religiosa, i en el de comunitat nacional i/o cultural. El mot sorgí al segle VI abans de Crist per designar els membres d'una de les dotze tribus hebrees, la de Judà, i després adquirí gradualment un sentit genèric.

Kibbutz. (En hebreu, "reagrupament".) Comunitat socioeconòmica col·lectivista, de caràcter essencialment agrícola, que constituí una faceta minoritària, però molt mitificada, del reassentament jueu a Palestina des del principi del segle XX. El més antic, Degania, va ser fundat el 1909.

Ladino. Llengua pròpia dels jueus sefardites, també coneguda com a judeoespanyol o com a sefardita. La seva base és el castellà del segle XV, que amb l'expulsió dels jueus ordenada pels reis Catòlics s'escampà per tota la conca mediterrània i rebé altres influències lingüístiques. Escrit generalment en l'alfabet llatí, tingué una llarga i sòlida presència a Grècia, Turquia, Bulgària, Bòsnia, etc., fins a la Segona Guerra Mundial, però avui es troba en perill d'extinció.

Rabi. ("Mestre"). Títol donat a les persones que es consideren capacitades per explicar i ensenyar la llei jue-

va. Un rabi no és un sacerdot (la funció sacerdotal va desaparèixer en el judaisme arran de la destrucció del Temple de Jerusalem) i no està subjecte a cap autoritat dogmàtica centralitzada a l'estil del Vaticà. El valor de les seves opinions depèn de la saviesa i la virtut que se li reconegui.

Sefardita. Mot que definia, originàriament, els jueus de la península Ibèrica i els seus descendents després de l'expulsió del 1492, caracteritzats per l'ús del *ladino* (el judeoespanyol o llengua sefardita) i per un ritus litúrgic diferent de l'asquenasa. Per extensió, s'ha acabat aplicant a tots els jueus dels països mediterranis i fins del Pròxim Orient. Per al franquisme, els sefardites eren els jueus "bons", als quals l'arrel espanyola redimia de l'avarícia, el materialisme i els altres "defectes" de la resta dels hebreus.

Shoa. (En hebreu, "catàstrofe".) Mot que designa l'assassinat massiu i sistemàtic de sis milions de jueus d'Europa pels nazis durant la Segona Guerra Mundial. Per al pensament jueu dominant, la Shoa és un esdeveniment històric de naturalesa única, no equiparable als altres genocidis del segle XX.

Sinagoga. Local o edifici destinat al culte jueu. Una sinagoga no és "la casa de Déu", no és un temple en el sentit cristià (per als hebreus, l'únic temple era el de Jerusalem), sinó només un espai condicionat per a la pregària col·lectiva i la celebració dels ritus religiosos, així com un centre social comunitari.

Slonisme. (De Sion, un dels turons de Jerusalem i, per extensió, Jerusalem i la Terra Santa en el seu conjunt.) Moviment ideològic i polític sorgit en el si del judaisme europeu durant el segle XIX, que propugnava el retorn del poble jueu a la pàtria ancestral, el país d'Israel, per edificar-hi un estat nacional propi.

De dalt a baix i d'esquerra a dreta, immigrants procedents d'Alemanya, el Magrib (Algèria i el Marroc), Etiòpia i Rússia. Les successives onades migratòries han estat una constant a Israel durant tot el segle XX.

lítica i moral europea de les dècades de 1930 i 1940 un impuls decisiu. En vuit anys (1932-39), l'amenaça del nazisme empenyé cap a Palestina 200.000 jueus alemanys i austríacs que, sense aquell perill, mai no haurien anat a establir-se allà baix. Després, una Gran Bretanya inquieta per la còlera creixent dels àrabs tancà les portes de Palestina, en el mateix moment que Adolf Hitler convertia el continent europeu inflammat per la Segona Guerra Mundial en un parany mortal per als seus 8,5 milions d'habitants hebreus.

D'aquests, uns 6 milions van ser assassinats de forma sistemàtica en el marc d'allò que els nazis denominaren la "Solució final" o "Solució definitiva" (*Endlösung*) del problema jueu. Per a un poble que hi va perdre més d'un terç dels

seus membres, aquesta catàstrofe sense equivalent ha deixat un trauma col·lectiu difícil de superar. Al mateix temps, però, l'holocaust va injectar al moviment i a les aspiracions sionistes un plus de legitimació moral i política irrefutable: qui gosava, el 1945, menystenir la necessitat d'un estat jueu que servís de refugi als supervivents i oferís seguretat davant d'eventuals persecucions futures? Qui s'atrevia a afirmar encara que entre un assimilat jueu parisenc, un devot jueu de Sarajevo i un hebreu bolxevic de Minsk no hi havia res en comú, després que tots ells haguessin estat assassinats a Auschwitz? Persistia, és clar, l'hostilitat arabopalestina, però què es podia esperar de dirigents com el Gran Muftí de Jerusalem, aliat de Hitler durant la guerra?

Entre 1945 i 1947, els sionistes, victoriosos en la batalla per l'opinió pública internacional, amb el suport —ara sí— del conjunt del judaisme mundial i capaços, simultàniament, de recórrer al terrorisme antibritànic com a mitjà de pressió, aconseguiren que Londres remetés el problema de Palestina a les Nacions Unides. Allí, la posició pragmàtica ("tant com es pugui") del bàndol jueu, el suport que li donaren —per motius diferents— igual Washington com Moscou i la intransigència suïcida ("o tot, o res") de la part àrab conduïren a la històrica votació del 29 de novembre del 1947, quan l'Assemblea General aprovà la partició de Palestina entre un estat jueu i un estat àrab, amb una administració internacional per a Jerusalem i Betlem. La reacció de la classe dirigent àrab —el po-

ble palestí no va ser consultat mai— es pot resumir en aquesta frase, que un diari de Jerusalem publicà el 30 de novembre: “Allò que a Nova York han escrit amb tinta, a Palestina ho esborrarem amb sang.”

Cap al postsionisme? La continuació de la història d'Israel és prou coneguda, i es pot resumir en cinquanta-cinc anys d'antagonisme armat entre israelians i palestins, de guerres convencionals i de guerres brutes, d'ocupació i de resistència, de terrorisme i de represàlies, de negociacions i d'*intifades*, que aquest text ja no pretén analitzar. De qualsevol manera, bé es podria considerar que, amb la proclamació de l'estat d'Israel el 14 de maig del 1948 o, a tot estirar, amb el final victoriós de la subsegüent guerra d'independència, el gener del 1949, el sionisme havia assolit el seu objectiu fundacional i, per tant, deixava de tenir vigència per esdevenir un simple referent històric.

Els motius que no fos així cal cercar-los en l'excepcionalitat d'un país que, nascut amb 780.000 habitants, en va

rebre i integrar quasi quatre vegades més en cinquanta anys, entre ells 750.000 jueus provinents del món araboislàmic i un milió d'originaris de l'antiga Unió Soviètica; un país que els seus veïns s'havien juramentat per destruir, i que cap d'ells no va reconèixer en tres dècades; un país que ha crescut sota la síndrome de la fortalesa assetjada. Per compensar aquests factors de fragilitat i d'inseguretat calia una èpica cohesionadora, una mística civil que fos capaç de fondre en un sol poble els tradicionals jueus del Iemen o del Marroc i els descreguts *sabras* o israelians nadius, els immigrants desjudeitzats procedents de Moscou i els jueus negres (els *falashas*) rescatats d'Etiòpia... El sionisme ha proporcionat aquesta mística, ha donat a la societat israeliana un “relat fundacional”, li ha permès legitimar la seva contestada presència sobre la Terra Santa. En aquest sentit, la intenció del món àrab quan, l'any 1975, aconseguí que l'ONU equiparés sionisme amb racisme era molt clara: criminalitzar l'estat d'Israel des dels seus mateixos orígens doctrinals.

Essent així, reclamar de la societat israeliana actual que renegui del sionisme és exigir-li un suïcidi moral. En canvi, quan la possibilitat de noves immigracions de masses jueves cap a Israel ja sembla remota i, des d'aquesta perspectiva sociodemogràfica, el país avança cap a la normalització, sí que resulta desitjable superar el sionisme, considerar-lo un capítol fonamental però ja tancat en la història del poble jueu. Un Israel postsionista, per exemple, tindria menys problemes per a desmantellar els assentaments hebreus a Cisjordània i Gaza, i encararia amb més ductilitat qualsevol procés negociador amb els palestins. Un Israel postsionista és el que va despuntar en les actituds del primer ministre Barak i del ministre d'Exteriors Ben Ami, durant les frustrades negociacions de Camp David II i de Taba, entre l'estiu del 2000 i l'hivern del 2001. El gran problema, en tot cas, residiria a establir els límits exactes perquè un Israel postsionista no deixés de ser l'estat nacional dels jueus.

Joan B. Culla i Clara

Universitat Autònoma de Barcelona

Què és el judaisme?
Quin és el paper
de la religió a l'estat
d'Israel? Més enllà
d'una concepció
pròxima a la teocràcia,
és el judaisme
una forma de vida?
Els comportaments
religiosos són avui
molt diversos a Israel.

El judaisme i Israel

Hillel el Vell (segona meitat s. I aC - primera meitat s. I dC) va ser un eminent savi i mestre jueu. Diuen que en una ocasió un jove se li va acostar per demanar-li que li ensenyés tota la Torà, la Llei, en poques paraules. Hillel li va respondre: “El que no vulguis per a tu no ho facis al teu proïsme. En això consisteix tota la Torà, la resta només són explicacions d'aquest principi. I ara, vés i aprèn-ho bé.” Tant de bo les qüestions sobre què és el judaisme, qui és jueu o quin és el paper de la religió

a l'estat d'Israel poguessin tenir respostes tan precises com la del savi Hillel.

Des dels temps bíblics, el poble jueu ha professat el judaisme, origen de les grans religions monoteistes. Però el judaisme és la suma de dos conceptes ben diferenciats: el religiós i el nacional. Per al primer, és el nom amb el qual es coneix una religió fonamentada en la Bíblia, el Talmud i la literatura rabínica i sovint combinada amb la mística de la càbala. Per al segon, és una cultura bastida d'idees, de records i de